

В. О. Пашков

orcid.org/0000-0003-4273-2181

кандидат політичних наук,

доцент кафедри обліку і аудиту

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІСПАНІЇ ЗА ЧАСІВ ДИКТАТУРИ Ф. ФРАНКО

Вступ. У ХХ ст. Іспанія пережила чимало суспільно-політичних потрясінь – кризу монархічно-феодального ладу початку ХХ ст., диктатуру генерала М. Прімо де Рівери (1923-1930), квітневу революцію 1931 року і повалення монархії, криваву громадянську війну, встановлення фашистського режиму Ф. Франко та мирний перехід до демократії після 1975 року. Такі масштабні зміни залишили глибокий слід в історичній пам'яті, політичній культурі та ідентичності іспанського суспільства. Кожен новий режим намагався підлаштувати освіту і культуру, які відповідають за відтворення національної ідентичності, під свою ідейну матрицю перетворень. Найбільше у цій справі відзначився франкістський режим, для якого освіта стала сферою закріплення соціальних бар'єрів і старих порядків.

Режим Ф. Франко проіснував майже 40 років і увійшов в історію як одна із найтриваліших фашистських диктатур у Європі ХХ ст. За цей час освітній ландшафт Іспанії зазнав спочатку кардинальних трансформацій, після чого настав тривалий період стагнації. Реформам університетів в Іспанії часів диктатури Ф. Франко присвячується значно менше уваги з боку дослідників, ніж аналогічним трансформаціям у фашистській Італії та нацистській Німеччині.

Аналіз досліджень і публікацій. Ця проблематика де-факто залишається маловивченою в суспільно-гуманітарному дискурсі. До неї історики, політологи і соціологи звертаються побіжно, висвітлюючи внутрішню або соціальну політику франкістського режиму. Це робить нашу розвідку актуальною в науковому плані.

Так, російські дослідники Г. Філатов і Н. Рибіна висвітлюють окремі аспекти освітньої політики франкістської Іспанії в контексті аналізу фашистських практик управління масовою свідомістю. А. Терещук аналізує освітні практики іспанських фашистів крізь призму мовної політики режиму. Вітчизняні автори О. Іваницька та В. Лесняк побіжно висвітлюють місце освітньої сфери в рамках корпоративної держави. Університети, на їх думку, були швидко інкорпоровані у франкістську систему: ректори отримали політичне представництво у Кортесах, а викладачі – статус державних службовців, що підкреслювало їх служіння режиму. Однією із небагатьох вітчизняних розвідок із цієї проблематики є робота О. Сапицької та С. Золотар, у якій здійснений загальний огляд стану освітньої системи Іспанії за часів правління Ф. Франко, окреслені основні аспекти освітньої політики.

Метою дослідження є аналіз політики у сфері вищої освіти Іспанії за часів диктатури Ф. Франко, основних напрямів, ідейних орієнтирів освітніх змін і їх наслідків для університетської системи країни.

Результати дослідження. Встановлення фашистського режиму Ф. Франко стало результатом Громадянської війни 1936-1939 років. Для освітньої сфери країни це означало кардинальний поворот у розвитку, оскільки консервативні сили, які склали основу франкізму (армія, церква), заперечували та відкидали освітні ідеї і практику республіканців. Якщо метою республіканських урядів (1931-1936) було формування егалітарного суспільного порядку, секуляризація соціальних сфер, то фашистський режим прагнув відновити консервативно-монархічний порядок з усіма його традиційними рисами – елітарністю, авторитаризмом, національною уніфікованістю, сильним впливом католицької церкви.

У цьому контексті система освіти мала слугувати закріпленню соціальних бар'єрів і блокуванню прогресивних змін. Така роль освіти в очах фашистського режиму визначила

її закостенілість, статичність та елітарність на тривалий період. Освітнє законодавство, система управління та кількість вишів практично не змінювалося протягом 30 років. До 1970 року освітня сфера регулювалася законом 1938 року про середню освіту і університетським законом 1943 року. На момент початку демократизації країни (1975) система вищої освіти знаходилася у глибокій кризі, залишалася однією з найбільш елітарних і застарілих у Західній Європі.

Основні трансформації в іспанській вищій школі відбулися в 1936-1939 роках під час громадянської війни, після чого освітня система інституційно закостеніла. На відміну від тоталітарних Німеччини, Італії чи СРСР, ці перетворення навряд чи можна охарактеризувати як модернізацію відповідно до ідеологічних, політичних чи економічних потреб режиму. Це була консервація старого стану. Починаючи з 1936 року, на підконтрольній фашистам території, а пізніше на всій території країни в освіті запроваджувалися тоталітарні практики. Керівництво іспанської Фаланги вважало освітню модель II Республіки повним відходом від традиційних освітніх цінностей, які століттями забезпечували національну згуртованість. Тому головна увага приділялася очищенню освітньої сфери від республіканізму: у підручниках, педагогічних ідеях, кадрах.

Декретом фашистського уряду від 4 вересня 1936 року в освітній та культурній сферах було запроваджено цензуру. Створювалися комісії з партійних функціонерів Фаланги та католицьких ієрархів, які займалися перевіркою змісту підручників і наукових праць (Рыбина, 2012, с. 133). Вплив церкви на освіту та виховання значно посилювався, що виявилось у поверненні в університети та школи священників, які були покликані контролювати моральні цінності молоді.

Паралельно почалися чистки серед викладачів. Фашистські керівники покладали головну відповідальність за поширення у суспільстві соціалістичних і ліберальних ідей на освіту. Освітняни зазнали наймасовіших репресій порівняно з іншими професійними групами. Об'єктом репресій стали ліберали, демократи, соціалісти. Перевірці на політичну лояльність піддавалися усі педагогічні кадри. У результаті з іспанських університетів було звільнено та заборонено займатися професійною діяльністю 25% викладачів (Сапицька, 2017, с. 95).

В університетах Каталонії, Галісії та Країни Басків, які були закриті владою на три роки, показник звільнень складав до 50%, оскільки в цих регіонах Іспанії, окрім республіканців, репресіям піддавалися місцеві націоналісти. Уряд Ф. Франко, керуючись ідеєю національної єдності, оголосив єдиною мовою в освіті і культурі кастильську, ліквідував автономні органи управління освітою у Країні Басків і Каталонії, заборонив викладання каталонською і баскською мовами.

Серед академічних дисциплін найбільш сильний ідеологічний тиск з боку франкістського режиму відчули філософія, соціологія, історія, представники яких здебільшого були негативно налаштовані до нової влади. У цих дисциплінах була запроваджена найжорсткіша цензура академічних праць на відповідність ідейним засадам «нової держави». Внаслідок репресій з іспанських університетів були звільнені до 50% професорів з гуманітарних напрямів. Значна їх частина змушена була емігрувати до країн Латинської Америки та Західної Європи.

Ф. Франко орієнтувався на італійський досвід корпоративної держави, тому у 1939 році почалося створення вертикальних галузевих профспілок, які об'єднували зайнятих у основних секторах економіки. В рамках «корпоратизації» держави було створено 26 великих галузевих профспілок. Зокрема, законом від 1943 року був створений Іспанський університетський синдикат, який охопив усіх викладачів і студентів, керівний склад вишів. Керівник синдикату призначався урядом із фалангістів і підпорядковувався міністру народної освіти. Весь адміністративний апарат синдикату також призначався урядом за рекомендацією керівника.

Держава жорстко регулювала зміст освітніх програм, стандарти навчання, кількість студентів за кожною спеціальністю та співвідношення між ними, склад студентства. Майже усі приватні виші були закриті. Інтеграція вищої школи в корпоративну державу була закріплена інституційно: після переформатування парламенту країни – Кортесів (1942), які стали формуватися за корпоративно-квотним принципом, ректори університетів, керівництво синдикату за посадою призначалися депутатами Кортесів (Лесняк, 2012). У подальшому реформи Кортесів 1946 року і 1967 років змінювали квоти представництва для різних політичних і професійних груп, але норма про те, що керівництво національних академій наук і ректори університетів (15 осіб) отримують депутатський мандат, зберігалася.

Протягом XIX – першої третини XX століть в умовах перманентної боротьби ліберальних і консервативних сил іспанські університети володіли певним рівнем самоврядування: виборність ректорів і деканів з подальшим їх затвердженням на посаді монархом і освітнім міністром, відсутність цензури та інтелектуальний плюралізм, значна свобода у формуванні освітніх програм і стандартів навчання. З приходом до влади фашистів ця обмежена автономія вишів була скасована. Керівництво вишів почали призначати владою без погодження з академічною спільнотою. Ректорів безпосередньо призначав каудильйо, деканів і завідуючих кафедрами – профільний міністр. Для зайняття цих посад обов'язковою умовою було членство у правлячій партії. Значна частина викладачів також вступила у Фалангу, щоб сприяти кар'єрному зростанню. Водночас в Іспанії не відбулося організаційного проникнення правлячої партії в університетське управління.

Партійні комітети Фаланги були створені тільки в університетах Мадрида і Каталонії і не мали таких широких повноважень, як в Італії, Німеччині чи СРСР. Така ситуація зумовлювалася тим, що Фаланга не була домінуючою силою у фашистському русі, а була супротивом церкви.

На початку 1950-х років викладачі отримали статус державних службовців і при призначенні на посаду мали присягати на вірність фашистській державі і її соціальним принципам. Законом про іспанський університет від 29 липня 1943 року було визначено, що метою вищої освіти є «духовне й інтелектуальне формування студента як відповідального громадянина, який спрямовує свою діяльність на славу ідеалам Фаланги, Батьківщини та католицького духу» (Сапицька, 2017).

Особливістю франкізму було особливе становище католицької церкви в суспільному житті. Церква позиціонувалася як освітня і виховна інституція, центр формування моральних, політичних і патріотичних цінностей іспанського суспільства. Будучи опорою франкізму, церква отримала широкі повноваження в освіті. Протягом диктатури точилася прихована боротьба між бюрократією та церквою за владу в освіті, однак загалом невелика перевага була на боці церкви, а у відкритому конфлікті не були зацікавлені обидві сторони.

Так, дошкільна і початкова освіти стали майже повністю компетенцією церкви. У середній школі церква монополює контрольовані питання виховання та мала значний вплив на зміст гуманітарних предметів. Союз держави та церкви зумовив індоктринацію суспільної свідомості через освіту в трикутнику цінностей – етатизм, католицизм, націоналізм.

Вища школа серед інших рівнів освіти характеризувалася найменшим рівнем церковного впливу, однак і тут мали місце ідеологічні втручання. Церква тримала при університетах своїх представників (канцлерів), які були наділені широкими повноваженнями. Канцлер слідкував за поведінкою студентів, входив до складу Вченої ради, комісії із кадрів, цензури підручників, лекцій, міг вимагати корекції навчальних і наукових праць, заблокувати призначення викладача. Також культурно-просвітницькі та виховні заходи мали погоджуватися з ним. Формальні можливості впливу клерикальних кіл на університетські справи підкріплювалися неформальними практиками.

Франкістський режим внутрішньо не був однорідним: окремі міністерства і сфери були закріплені за різними політичними групами в обмін на їх лояльність засадам режиму та особисто каудильйо. Міністерство народної освіти від початку було віддано клерикалам. Тому майже всі міністри освіти часів диктатури Ф. Франко були консервативними католиками, що мало пряий вплив і на освітню політику.

Окрім профільного міністерства та церкви, на вплив на університети також претендувала правляча партія – Фаланга (пізніше Національний Рух). В Іспанії, на відміну від інших фашистських режимів, не відбулося зрощення держави та партії. Фаланга хоч і була інституційною опорою режиму Ф. Франко, але сильні позиції армії та церкви, внутрішня фракційність не дозволили їй монополізувати владний простір, поглинути державний апарат. У результаті партія влади виконувала роль мобілізуючої машини, своєрідного ліфта для політичної кар'єри. З 1951 року партія входила до складу уряду на правах особливого міністерства. Керівники партії в умовах конкуренції з іншими групами у владі намагалися розширити свій вплив.

У складі генерального секретаріату Фаланги ще з 1937 року діяв департамент освіти, який курував політико-просвітницькі заходи в галузі, університетський синдикат, призначення ректорів. Скориставшись на початку 1950-х років тим, що новий закон відніс викладачів до

державних службовців, секретаріат домігся для себе права проводити перевірку на політичну лояльність професорів (Жоан Марія, 2016). Кандидати на здобуття професорської посади мали пройти співбесіду у партійній організації та отримати рекомендацію, після чого міністерство освіти розглядало справу кандидата.

Спрямованість франкістського режиму на консервацію суспільного порядку вплинула і на соціальний склад студентства. До 1960-х років Іспанія, на відміну від інших країн Західної Європи, залишалася відсталою аграрною країною. Архаїчна, напівфеодална структура економіки, відсутність впливового середнього класу, низький освітній рівень і закритість соціальних ліфтів визначали слабкий попит на вищу освіту у суспільстві. Крім того, тривалий час зберігався великий рівень неписьменності, що автоматично зменшувало соціальну базу для розширення студентського контингенту. Так, у 1920 році 46,4% населення було неписьменним, у 1930 році – 34,5%, у 1940 році – 22%, у 1950 році – 15% (Годлевська, 2013, с. 100). При цьому до 80% іспанців, які вміли читати і писати, здобули лише початкову і рідше середню освіту.

Показники грамотності серед жінок були ще гіршими, а освітні можливості значно меншими. Через притаманний суспільству консерватизм, доступ до вищої освіти для жінок фактично був закритий. Так, напередодні революції 1931 року, яка повалила монархію, в університетах Іспанії навчалося 3,6% молоді віком 17-22 роки, з якої 95,8% припадало на чоловіків і 4,2% на жінок. У роки республіки спостерігався прогрес у справі розширення доступності освіти. Рівень охоплення вищою освітою збільшився удвічі (до 7%), а для жінок – у 3-3,5 рази.

Фашистський режим, прагнучи до відтворення старих порядків, ліквідував усі здобутки республіканців. Доступ до вищої освіти суворо контролювався. Для цього діяли як формальні (високі освітні вимоги), так і неформальні (соціальне походження, політична лояльність) фільтри. Фашистське керівництво розглядало університети як ефективний інструмент формування та відбору управлінської та інтелектуальної еліти, яка мала зміцнити суспільно-політичний порядок.

Бажаним було формування складу студентства з тих соціальних груп, які були зацікавлені у збереженні існуючого порядку. Урядові звіти свідчать, що у 1940-1950-х роках 90% іспанських студентів були вихідцями з вищих соціальних прошарків – дворянства, великої буржуазії та латифундистів, вищого та середнього кліру. Університети поряд із церквою та армією мали стати інституційним засобом відтворення франкізму у цей період.

Консервативна спрямованість режиму не могла не вплинути на зміст освіти – освітніх програм, навчальних планів і підручників. Обов'язковими для вивчення на усіх факультетах і спеціальностях стали античні мови, класичні література і культура, основи католицизму, національна історія. У гуманітарних дисциплінах акцент робився на позитивній ролі церкви в суспільному житті, патріотизмі, національних традиціях та ідентичності, необхідності сильної влади для порядку. Від початку обов'язковими іноземними мовами для вивчення були німецька та італійська, а після 1945 року – англійська та французька.

Фактично після інституційних трансформацій 1936-1939 років університети стали органічною частиною апарату франкістської держави, виконуючи не стільки освітні, а й ідеологічні та селективні функції. У перші 20 років диктатури показник охоплення вищою освітою становив 3,2-3,5% молоді, а студентський контингент збільшився з 40 тисяч у 1940 році до 77 тисяч у 1960 році.

Університетський закон від 1943 року визначав, що система вищої освіти мала адаптувати свою освітню і дослідницьку діяльність до програми фалангістського руху. В адміністративній сфері це означало жорстку централізацію управління. Кандидати в ректори та декани призначалися та звільнялися рішенням міністра. Для призначення ректорів також була потрібна згода Ф. Франко як голови держави. Також вони мали попередньо отримати рекомендацію губернатора провінції, бути членами правлячої партії. Модель жорсткої централізації у системі вищої освіти діяла перші 20 років існування диктатури. На початку 1960-х років в умовах початку лібералізації режиму влада пішла на поступки академічній спільноті. У цей період уряд дарував деяким університетам «правила про автономію», які розширювали їм деякі самоврядні права при збереженні домінуючого контролю держави.

Особливі адміністративні привілеї в системі державного управління галуззю мав Мадридський університет. Призначення рядових викладачів, частина освітніх програм, частково студентське самоврядування були звільнені від державного і партійного контролю, м'якшою була

цензура наукових і навчальних видань. Це було зумовлено тим, що університет мав потужне лобі в уряді: понад $\frac{3}{4}$ міністрів часів диктатури були його випускниками (Волков, 2013, с. 152).

Швидкий економічний розвиток у 1960-х роках та індустріалізація країни, які вимагали кваліфікованих кадрів, змусили правлячий режим піти на розширення системи вищої освіти. З 1960 по 1974 роки чисельність студентства зростає з 77 до 241 тисячі осіб, демократизувався його соціальний склад, у якому вихідці з середнього та нижчого класів становили вже 30%. Загалом охоплення вищою освітою збільшилося майже в 2,5 рази – до 8,5% молоді (Годлевська, 2013). З початку 1960-х років університети перетворилися на центри опору правлячому режиму, а студентські страйки з вимогами демократизації суспільства і освіти стали буденним явищем для країни. Перші виступи студентів мали місце у Мадриді навесні 1955 року. Цьому сприяли як зовнішні, так і внутрішні чинники.

Закостенілість франкістського режиму, імітована соціальна стабільність на фоні величезної кількості невирішених проблем у соціально-економічній сфері все більше відвертали від нього впливові суспільні групи, утверджуючи думку про необхідність змін. Це відобразилося на студентському середовищі, в якому домінували ці групи. Різні невідконтрольні владі студентські організації та профспілки, які почали масово виникати у цей час, стали політичними клубами-ретрансляторами, репрезентуючи погляди тих чи інших привілейованих прошарків.

Значними були і внутрішні проблеми системи вищої освіти. Домінування в керівництві міністерства та ректорському корпусі консерваторів зумовило відставання змісту освітніх програм від актуальних потреб економіки та досягнень науки, переважання теоретичних і гуманітарних компонентів над професійними і прикладними. У результаті до 50% випускників не могли знайти роботи за спеціальністю, ставали безробітними.

Врешті під тиском студентських страйків 1965 року влада змушена була ліквідувати фашистську студентську профспілку та дозволити створення різних, невідконтрольних партій студентських організацій. Останнє десятиріччя існування фашистського режиму характеризувалося наростанням студентських виступів. У 1967-1969 роках вища школа була буквально паралізована студентськими виступами. На фоні посилення протестів у 1968 році уряд ввів на територію студентських містечок підрозділи поліції. Вони залишалися там на постійній основі з 1968 до 1976 року. Рівень страйкового руху в іспанських університетах у 1974/1975 навчальному році був найвищим у Європі.

Протягом існування франкістського режиму (1939-1975) освіта ніколи не була пріоритетом у бюджетній політиці держави. Загалом рівень освітніх витрат залишався стабільним до середини 1970-х років – 1,6-1,8% ВВП, у той час як у сусідніх Франції, Італії та Великій Британії ці показники були в 2,5 рази більші (Постригач, 2012). Водночас на вищу школу припадало 0,35-0,4% ВВП, тобто приблизно чверть усіх освітніх витрат. При цьому чисельність студентів складала 3-4% від всіх учнів у країні, що свідчить про досить щедре фінансування цієї ланки освітньої системи, на відміну від інших.

Висновки. Держава за часів франкістського режиму забезпечувала до 90% вузівських бюджетів, надавала субсидії 4 приватним університетам, два з яких належали католицькій церкві. Вища освіта була повністю безкоштовною, а доступ до неї був своєрідною пільгою, платою привілейованим верствам за підтримку режиму. Прив'язка кар'єри на державній і церковній службі до університетського диплому сприяла монополізації та замкнутості владно-управлінської вертикалі в руках пануючих груп і забезпечувала консервацію суспільного порядку.

Література

- Волков М.С. Испанская политическая элита периода правления Франко. Исторический журнал: научные исследования. 2013. № 2(14). С. 148-157.
- Годлевська В. Реформа системи освіти в умовах консолідації демократичного режиму в Іспанії. Україна – Європа – Світ : збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2013. Вип. 12. С. 98-105.
- Дронова С.Ю. Вопрос политической социализации молодёжи в контексте современной испанской системы образования. Вестник Финансового университета. Гуманитарные науки. 2017. № 2. С. 82-87.
- Жоан Марія Томас. Единая партия режима Франко. Берегиня. 2016. № 4(31). С. 215-220.
- Іваницька О.П. Ідеологія та суспільно-політичні доктрини державного урядування у франкістській Іспанії: сучасні підходи. Політичне життя. 2019. № 4. С. 71-81.

- Лесняк В.Ю. Політико-правовий статус Кортесів у системі влади франкістської Іспанії (1939-1975). Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. 2012. Вип. 23. С. 410–423.
- Постригач Н. Історичні передумови децентралізації освіти Королівства Іспанія. Порівняльно-педагогічні студії. 2012. № 4. С. 49–53.
- Рыбина Н.В. Методы управления массовым сознанием в тоталитарных и авторитарных режимах (Гитлера, Муссолини, Франко). Голос минувшего. Кубанский исторический журнал. 2012. № 1-2. С. 129–135.
- Сапицька О.М., Золотар С.А. Освіта в Іспанії за часів диктатури Франциско Франко. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2017. № 1. С. 93–99.
- Терещук А.А. «Говори на языкe империи»: к вопросу о положении каталанского языка в период правления Ф. Франко (1939-1975). Вестник Челябинского государственного университета. Филологические науки. 2018. № 4(414). С. 153–162.
- Чума Б. Іспанська «війна за історію»: політика, історіографія та шкільна освіта. Україна модерна. 2012. № 19: Як писати підручники історії. С. 63–88.
- Филатов Г.А. Система контроля над СМИ и пропагандой во франкистской Испании. Новая и новейшая история. 2017. № 2. С. 40–48.

References

- Volkov M.S. (2013) Ispanskaya politicheskaya elita perioda pravleniya Franko. *Istoricheskiy zhurnal : nauchnye issledovaniya*. № 2(14), p. 148–157 (in Russian).
- Hodlevska V. (2013) Reforma systemy osvity v umovakh konsolidatsii demokratychnoho rezhymu v Ispanii. *Ukraina-Yevropa-Svit : Zbirnyk naukovykh prats. Seriya: Istorii, mizhnarodni vidnosyny*. Vol. 12, p. 98–105 (in Ukrainian).
- Dronova S.Yu. (2017) Vopros politicheskoy sotsializatsii molodezhi v kontekste sovremennoy ispanskoj systemy obrazovaniya. *Vestnik Finansovogo universiteta. Gumanitarnye nauki*. № 2, p. 82–87 (in Russian).
- Zhoan Mariya Tomas. (2016) Edinaya partiya rezhima Franko. *Bereginya*. № 4(31), p. 215–220 (in Russian).
- Ivanytska O.P. (2019) Ideolohiia ta suspilno-politychni doktryny derzhavnogo uriaduvannia u frankistskii Ispanii: suchasni pidkhody. *Politychne zhyttia*. 2019. № 4, p. 71–81 (in Ukrainian).
- Lesniak V.Yu. (2012) Polityko-pravovyi status Kortessiv u systemi vlady frankistskoi Ispanii (1939-1975). *Aktualni problemy vitchyznianoj ta vsesvitnoi istorii*. Vol. 23, p. 410–423 (in Ukrainian).
- Postryhach N. (2012) Istorychni peredumovy detsentralizatsii osvity Korolivstva Ispaniia. *Porivnialno-pedahohichni studii*. № 4, p. 49–53 (in Ukrainian).
- Rybina N.V. (2012) Metody upravleniya massovym soznaniem v totalitarnykh i avtoritarnykh rezhimakh (Gitlera, Mussolini, Franko). *Golos minuvshogo. Kubanskiy istoricheskiy zhurnal*. № 1-2, p. 129–135 (in Russian).
- Sapytska O. M., Zolotar S.A. (2017) Osvita v Ispanii za chasiv dyktatury Frantsysko Franko. *Visnyk Shkhdnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*. № 1, p. 93–99 (in Ukrainian).
- Tereshchuk A.A. (2018) “Govori na yazyke imperii”: k voprosu o polozhenii katalanskogo yazyka v period pravleniya F. Franko. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologicheskie nauki*. 2018. № 4 (414), p. 153–162 (in Russian).
- Chuma B. (2012) Ispanska “viina za istoriiu”: polityka, istoriohrafia ta shkilna osvita. *Ukraina moderna: Yak pysaty pidruchnyky istorii*. № 19, p. 63–88 (in Ukrainian).
- Filatov G.A. (2017) Sistema kontrolya nad SMI i propagandoy vo frankistskoy Ispanii. *Novaya i noveyshaya istoriya*. № 2, p. 40–48 (in Russian).

Анотація

Пашков В. О. Політика у сфері вищої освіти Іспанії за часів диктатури Ф. Франко. – Стаття.

У статі розглянута державна політика у сфері вищої освіти Іспанії за часів диктатури Ф. Франко (1939-1975), визначені основні напрями, ідеологічні засади та інструменти трансформації університетської системи країни.

Виявлено, що підходи фашистського режиму до розуміння ролі та функцій освіти у суспільному житті кардинально відрізнялися від освітньої політики часів II Республіки. Тому освіта стала предметом посиленої уваги фашистів і клерикалів, які прагнули повністю нівелювати прогресивно-демократичні зміни в освіті республіканських урядів. Це виявилось у введенні цензури навчальних і наукових праць на відповідність ідейним принципам «нової держави», масових чистках викладацького складу від нелояльних елементів, індоктринації освітніх програм, скасуванні обмеженої академічної автономії вищів, жорсткому контролю за соціальним складом студентів.

У статті послідовно розкривається посилення впливу на академічне життя іспанських університетів державної бюрократії, католицької церкви та правлячої партії. Зазначається, що освітнє міністерство франкістської Іспанії неформально було віддано у відання клерикалів, але партійні функціонери Фа-

ланги постійно прагнули зміцнити свій політичний вплив на університети. Тому між Фалангою та церквою точилася кулуарна боротьба за розподіл сфер впливу у вищій освіті.

Особлива увага приділяється процесу інтеграції іспанських університетів до корпоративної держави Ф. Франко. Ректори університетів були включені до складу реформованого парламенту, а викладачі отримали статус державних службовців. Призначення на вищі адміністративні посади у вишах здійснювалося диктатором і міністром освіти, а отримання посади професора потребувало рекомендації партії.

Встановлено, що в рамках франкістського режиму університети виконували не стільки освітні та наукові, скільки ідеологічні і селективні функції. Фашистська верхівка бачила суспільною місією вищої школи формування управлінської та інтелектуальної еліти, яка мала зміцнити політичний порядок. Тому вища освіта хоч і була формально безкоштовною, але її доступність обмежувалася жорсткими формальними (високі освітні вимоги) та неформальними (соціальне походження, політична лояльність) фільтрами. Це перетворювало вищу освіту на своєрідну пільгу вищим верствам суспільства за підтримку режиму. Лише всередині 1960-х років під тиском економічних вимог франкістський режим пішов на розширення доступу до вищої освіти для вихідців із середнього та частково робітничого класів.

Ключові слова: франкістська Іспанія, освітня політика, фашистський режим, католицька церква, іспанські університети.

Summary

Pashkov V. O. Policy in the sphere of the higher education of Spain during the dictatorship of F. Franco. – Article.

The article considers the state policy in the sphere of the higher education of Spain during the dictatorship of Franco (1939-1975), identifies the main directions, ideological principles and tools for the transformation of the Spanish university system.

It was found that the approaches of the fascist regime to understanding of the role and functions of education in social life were radically different from the educational policy of the Second Republic. As a result, education became the subject of increased attention of fascists and clerics, who sought to completely offset the progressive-democratic changes in the education of republican governments. This manifested itself in the introduction of censorship of educational and scientific texts for compliance with the ideological principles of the “new state”, mass purges of teaching staff from disloyal elements, indoctrination of educational programs, abolition of limited academic autonomy of universities, strict control over students.

The article consistently reveals the growing influence of the state bureaucracy, the Catholic Church and the ruling party on the academic life of Spanish universities. It is noted that the Ministry of Education of Franco's Spain was informally handed over to the clergy, but the party functionaries of the Falanx constantly sought to strengthen their political influence on universities. Therefore, there was a backstage struggle between the Falanx and the church for the division of spheres of influence in higher education.

Particular attention is paid to the process of integration of Spanish universities into the corporate state of Franco. University rectors were included in the reformed parliament; teachers were given the status of civil servants. Appointments to higher administrative positions in universities were made by the dictator and the Minister, and obtaining the position of professor required the recommendation of the party.

It is established that within the Franco regime the universities performed not so much educational and scientific as ideological and selective functions. The fascist elite saw their social mission as the formation of a managerial and intellectual elite, which was to strengthen the political order. Therefore, although higher education was formally free, its availability was limited by strict formal (high educational requirements) and informal (social origin, political loyalty) filters. This turned higher education into a kind of privilege for the upper strata of society for supporting the regime. It was not until the mid-1960s, under the pressure of economic demands, that the Francoist regime expanded its access to higher education for the middle and part of the working class.

Key words: Francoist Spain, educational policy, the fascist regime, the Catholic Church, Spanish universities.